

شناسایی و ارزیابی معیارهای موثر در برنامه ریزی محیط زیست سرزنده و خاطره ساز (مطالعه موردی):

دریاچه چیتگر شهر تهران)

عباس رحیمی^۱، امید حیدری^۲، مهدی فولادی^۳

کارشناسی ارشد مهندسی منابع طبیعی، اداره کل منابع طبیعی هرمزگان malojar@yahoo.com

دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی محیط زیست، دانشگاه تهران heydari.o@ut.ac.ir

دانشجوی رشته مهندسی آبخیزداری، دانشگاه هرمزگان mehdifoladi1978@gmail.com

چکیده

زندگی هر روزه شهروندان، گستره ای از ارتباطات و تعاملات اجتماعی و فعالیتها در قالبی از فضاهای ساخته شده است. هدف این مقاله پرداختن به شناسایی و ارزیابی معیارهای موثر در برنامه ریزی شهری فضای سرزنده و خاطره ساز و تصویر ذهنی شهروندان نسبت به دریاچه چیتگر و کاربری های اطراف آن است تا از این گذر، بتوان مدیران، برنامه ریزان، و سیاست گذاران شهری را در جهت بهبود ارتباط شهروندان و افزایش سرزندگی با محیط دریاچه و کاربری های اطرافش از طریق مشارکت دادن کاربران فضا در جهت تدوین چشم اندازهای توسعه های آتی یاری نمود. در این تحقیق، دریاچه چیتگر تهران به عنوان محدوده مطالعاتی برگزیده شده و نظرات کاربران در خصوص عوامل و معیارهای مؤثر بر خاطره انگیزی در قالب پرسشنامه جمع آوری گردیدند. انتخاب دریاچه چیتگر به دلیل اهمیت آن در تلطیف هوا و حیات شهری، فعالیت پذیری، تنوع کارکردها و قابلیت شرایط بهبود محدوده و حتی کلانشهر تهران در آینده در جهت افزایش سرزندگی شهری بوده است. نتایج تحقیق بیانگر آن است که عناصر کالبدی از نظر کاربران واجد اهمیت بیشتری از حوزه های فعالیت و معنا بوده و همین امر، اهمیت برنامه ریزی در جهت ارتقای فعالیت های تفریحی و اجتماعی را دوچندان می کند. در واقع برنامه ریزی برای بهبود عامل کالبدی نیز بایستی در جهت افزایش امکان شکل گیری فعالیتهای متنوع و نیز بهبود تصویر و سیمای محیط در ذهن کاربران فضا باشد تا موجب ارتقای میراث هویت و خاطرات جمعی و تجمع میراث ناشی از زندگی هر روزه شهروندان در محیط های شهری گردد. واژگان کلیدی: خاطرات جمعی، سیمای محیط، سرزندگی، دریاچه چیتگر

Identification and evaluation of effective measures in Environment planning and memory maker lively atmosphere (Case Study: Chitgar Lake)

Abstract

Citizens' daily life is a range of communications, social interactions and activities in the form of built spaces. The aim of this paper is to identify and evaluate effective criteria in urban planning in lively atmosphere, memory maker and creating an image to the citizens of the surrounding chitgar lake; therefore, managers, planners, and policy makers could improve the relationship between citizens and increased urban vitality through partnerships with the users

of surrounding environment of the lake to help future development. In this study, Chitgar Lake was chosen as the study area and user comments about the factors and criteria of the memorable place in the form of questionnaires were collected. Selection of Chitgar lake was because of its importance in atmosphere, stylized urban life, flexibility of usage and range of functions and capabilities, and even metropolitan Tehran conditions improve in the future in order to increase urban vitality. The results indicate that in users' opinion physical features have more important than the meaning and the scope of activities which indicates importance of planning in order to promote social and recreational activities. In fact, planning to improve operating performance and aesthetic should be to increase the possibility of forming various activities and improve the image and profile of the user-space environment in mind to promote collective heritage, identity, memories and heritage accumulation of citizens' daily life in the urban environment.

Key words: collective memories, Landscape, vitality, Chitgar lake

مقدمه

رشد روز افزون شهرنشینی در چند دهه اخیر و صورت گرفتن اکثر فعالیت های اقتصادی و اجتماعی انسان در محیط های شهری، دلیلی است بر آنکه شهر به منزله مکانی در نظر گرفته شود که یک شهروند بیشترین زمان خود را در آن سپری کند و به منزله تاثیرگذارترین و مهمترین مکانی که اکثر خاطرات، تجربه ها، عواطف و احساسات او در این فضا شکل می گیرد، محسوب شود (معرب وهمکاران، ۱۳۹۴). از سویی دیگر پایداری جهانی (باتوجه به تاثیر شهرها بر بقیه جهان و پایداری زندگی خود در شهرها) به طور روز افزونی، به مسئله ای شهری تبدیل شده است (بوگلیارلو، ۱۳۹۱: ۵۴). شهرنشینی به عنوان پدیده ای که در اثر تداخل جنبه های مختلف و ضروری زندگی مدرن، مظهر شبکه ای از روابط پیچیده اجتماعی شده است، بستر و شکل دهنده بسیاری از چالش های اساسی در زندگی شهروندان نیز می باشد. معیارها و استانداردهای گوناگونی بر اساس ایده آل های فرهنگی و اقلیمی هر کشور برای زندگی شهری وجود دارد. در این میان سرزندگی می تواند نقش مؤثری در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان داشته باشد (پاکزاد، ۲۸۲، ۱۳۸۴). این در حالی است که تاکنون به ویژگی سرزندگی محیط های شهری در مطالعات، تحقیقات، و پروژه های طراحی شهری در ایران و تهران، توجه جدی نشده است و بیشتر عرصه های عمومی که امروزه در سطح شهرها دیده می شوند، محیط های کسل کننده و غیر جذابی می باشند که هیچ انگیزه ای را در افراد برای رفتن و ماندن در آنجا بر نمی انگیزند. علاوه بر این در میان متخصصان شهری نیز، تعریف مشترکی از ویژگی سرزندگی محیط های شهری و معیارها و عوامل ایجادکننده آن وجود ندارد (دادپور، سارا، ۱۳۹۳).

طرح مساله

در این پژوهش سعی بر آن است تا ضمن تبیین جایگاه دریاچه چیتگر در عرصه های اکولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و ...، به ارائه پیشنهادهای پیرامون چگونگی ارتقاء سرزندگی دریاچه چیتگر در عرصه های مذکور با کمک برنامه ریزی صحیح محیطی پرداخته شود و در صدد پاسخ به پرسش های زیر می باشیم:

۱. علت و ضرورت مراجعه و بهره مندی بیشتر افراد جامعه از دریاچه چیتگر چیست؟
۲. عوامل و عرصه های مختلف فوق چگونه می توانند سبب افزایش ارتقای سرزندگی دریاچه چیتگر شوند؟
۳. با توجه به چه معیار هایی می توان برای دریاچه چیتگر برنامه ریزی نمود که به تاثیرگذاری بیشتر و مطلوب تری در محیط و افکار مردم بپردازند؟

پیشینه و مبانی نظری

سقراط در قرن پنجم پیش از میلاد گفته است: "هدف اصلی از ایجاد شهرتأمین نشاط و خوشبختی است". این گفته سقراط رابطه دیرین و مستحکم میان دو مفهوم "شهر" "نشاط و سرزندگی" را به خوبی نشان می دهد. برمبنای چنین دیدگاهی اساسا شهر به مثابه دستگاه، وسیله یا مرکبی برای نیل به شادی، نشاط و سرزندگی تلقی گردد (گلکار، ۱۳۸۸: ۲۴). برای مفهوم سرزندگی، برابراهای گوناگونی در غرب وجود دارد. از آن جمله می توان به - Vitality Liveliness, Livability, Via که البته به جز "Vitality" لغات دیگر، بیشتر به مفهوم زیست پذیری و قابلیت زندگی نزدیک هستند (Cowan, 2005, p442). در لغتنامه شهرسازی رابرت کوان، سرزندگی و زیست پذیری در کنار هم آمده و اینگونه معنی شده است: "Vitality and Viability" که ویژگی مراکز شهرهای کوچک و بزرگ موفق است. سرزندگی شهر بازتاب سطح شلوغی آن در اوقات مختلف روز و در بخشهای مختلف است؛ در صورتی که زیست پذیری میزانی برای سنجش ظرفیت آن برای جذب سرمایه برای بقاء، بهبود و تطابق نیازهای متغیر است (خستو و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۶۶). چالز لاندری مفهوم سرزندگی را به گونهای متفاوت بررسی نموده؛ او ۹ معیار مؤثر را برای شناسایی یک شهر سرزنده و زیست پذیر برمی شمارد: تنوع، دسترسی، ایمنی و امنیت، هویت و تمایز، خلاقیت، ارتباط و تشریک مساعی، ظرفیت سازمانی و رقابت (Landry, 2000). به طور کلی در مورد مفهوم سرزندگی ارائه های متفاوتی وجود دارد که با توجه به ترتیب تقدم زمانی این مفهوم ها در زیر به آنها اشاره شده است. جین جیکوبز در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکا منتشر شده در سال ۱۹۶۱ سرزندگی را امکان برقراری برخوردها و تعاملات مفید بین افراد و تماشا کردن دیگران می داند. لنگ در کتاب آفرینش نظریه معماری منتشر شده در سال ۱۹۸۷ بیان می دارد که: «یک مکان رفتاری مثل میدانی از شهر را می توان به تعدادی مکان خرد رفتاری تقسیم کرد. زنده بودن چنین مکانهایی به این بستگی دارد که هر مکان خرد رفتاری چه رفتارهایی را تأمین کند و تمایلات مردم نسبت به آنها چه باشد. مکانهای اجتماع مردمی، آنهایی هستند که فضای راحت نشستن، نور خوب و ملاقات با افراد دیگر را امکان پذیر سازند و مکانهایی برای فعالیت در آنها وجود داشته باشد مثل دکه اغذیه فروشی. محیط های باز شهری که فاقد چنین امکاناتی باشند تبدیل به مکانهای مرده ای می شوند». بنابراین در اینجا سرزندگی، میزان سازگاری بین محیط و فعالیت هایی نظیر ملاقات با دیگران، تماشای مردم و خوردن تعریف شده است. آلن جکوبز و دنلد اپلبارد براساس بیانیه ای که در سال ۱۹۸۷ با عنوان «به سوی یک مانیفست طراحی شهری» منتشر کردند، سرزندگی را امکان زندگی راحت در یک شهر تعریف نمودند. تعریف لینچ از سرزندگی بر اساس کتاب تئوری شکل خوب شهر منتشر شده در سال ۱۹۸۱ چنین می باشد: هماهنگی محیط با نیازهای بیولوژیکی انسان و میزانی که فرم

مکانها، بقاء زیست محیطی انسان و سایر موجودات زنده مفید به لحاظ اقتصادی برای انسان را تامین می کنند. با توجه به نظرات سالزانو در مورد یک شهر سرزنده که با عنوان هفت هدف برای نیل به شهر سرزنده در سال ۱۹۹۷ منتشر شده، سرزندگی عبارت است از: هویت داشتن، وجود زندگی اجتماعی در شهر، خوشبختی و پیشرفت اجتماع و اشخاص پایداری اکولوژیکی. با توجه به اصولی که هانری لnard، برای شهر سرزنده در کتاب سرزنده سازی شهرها منتشر شده در سال ۱۹۹۷، ارائه داده است، سرزندگی به صورت زیر تعریف می شود: امکان تماشای مردم و شنیدن صدای آنها، امکان گردهم آمدن غیر رسمی مردم در عرصه های عمومی، فرصت اجتماعی شدن برای کودکان جوانان در عرصه های عمومی، تایید و ارزش قائل شدن همه شهروندان برای یکدیگر و احترام به معرفت و آگاهی های تمام ساکنان. در مجموعه مطالعاتی که توسط گروه کرمانا با عنوان مکانهای زندگی: توجه به کیفیت در سال ۲۰۰۴ منتشر شده است، به مکانی که در ارتباط با فعالیت های غالبش به خوبی استفاده می شود و به کاربری های مکمل اجازه رشد و گسترش می دهد، سرزنده گفته می شود. در اینجا سرزندگی، میزان سازگاری یک محل با فعالیت های غالبش می باشد. در مقاله «مباحثه گروه کاری ونکوور» که در سال ۲۰۰۵ تهیه شده است، یک شهر سرزنده یک سامانه شهری کامل با ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی توصیف می شود و سرزندگی، «کیفیت زندگی» قابل تجربه توسط ساکنان یک شهر یا منطقه تعریف می گردید که دارای ابعاد، قابلیت دسترسی (زیرساخت ها، غذا، هوای تمیز، مسکن ارزان قیمت، اشتغال و فضای سبز و پارکها) برابری (در دسترسی به زیرساخت ها و امنیت) و مشارکت (در تصمیم سازی برای برآوردن نیازهایشان) می باشد. لذا در اینجا سرزندگی دارای مولفه های به هم مرتبط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی در نظر گرفته شده است. انجمن معماران ایالات متحده در مجموعه ای که تحت عنوان «سرزندگی» در سال ۲۰۰۵ منتشر کرده است، ضمن بیان اینکه نمی توان برای سرزندگی، یک تعریف واحد و مشخص ارائه داد و سرزندگی یک محل باید با توجه به ویژگی های آن مکان و ساکنانش تعریف و تدقیق شود، مفهوم عام سرزندگی یک محل را به داشتن هویت، پویایی، انعطاف پذیری و قابلیت تطابق با نیازهای جدید مربوط دانسته است. به عقیده یان گل یک مکان سرزنده، جایی است که مردم، آن را برای درنگ، ماندن و ملاقات انتخاب می کنند و به جای اینکه بخواهند سریع از آن عبور کنند. در راهنمای مکانهای عمومی برای مردم در سال ۲۰۰۷، برای فضاهای شهری موفق، کیفیت سرزندگی یک مکان، پویایی، فعال بودن، امنیت، راحتی، تنوع و قابلیت سرگرم کنندگی آن تعریف شده است.

جدول (۱) - برخی دیدگاه های مختلف در مورد سرزندگی

معرفی منطقه مورد مطالعه

دریاچه مصنوعی چیتگر یکی از اقدامات مهم شهری در تهران است. دریاچه مصنوعی چیتگر - شمال غرب تهران و در منطقه ۲۲ شهرداری این شهر قرار دارد. این دریاچه از شمال و شرق به محور چهار باغ و از جنوب و جنوب غرب به پارک جنگلی چیتگر و از غرب به بافت مسکونی منطقه ۲۲ شهرداری تهران محدود می‌باشد. سابقه طرح ساخت دریاچه مصنوعی چیتگر به نخستین طرح جامع تهران که پیش از انقلاب اسلامی و در سال ۱۳۴۷ تدوین شد، بازمی‌گردد. دریاچه چیتگر از بارش‌های فصلی و آب موقت رودخانه کن و روان آبهای تهران بهره می‌برد و می‌تواند در تعدیل هوای پایتخت و افزایش رطوبت هوا کمک کند. این دریاچه با مساحت حدود ۳۵۵ هکتار و گنجایش ۳۵ میلیون مترمکعب آب در طرح جامع و طرح تفصیلی مصوب منطقه ۲۲ گنجانده شده است. همچنین این دریاچه به‌عنوان یک وسعت بزرگ آبی می‌تواند سفره‌های زیرزمینی تهران در غرب را سیراب کند. شهری که آرام آرام سفره‌هایش رو به تخلیه رفته با اجرای این پروژه عظیم می‌تواند از احتمال فرو نشست خاک جلوگیری کند. این دریاچه مصنوعی که منبع تلطیف هوا در حوزه غرب تهران به شمار می‌رود در کنار پارک جنگلی چیتگر می‌تواند اثرات بسیار مطلوبی در کاهش آلودگی هوا داشته باشد. با توجه به بافت پیچیده و ناهمگون و افزایش تراکم روزافزون جمعیت، شهر تهران با افزایش آلودگی بیش از حد استانداردهای بین‌المللی مواجه گردیده که در این راستا به دلیل وزش بادهای

ردیف	نظریه پرداز	متن نظریه	مفاهیم کلیدی
۱	پاکزاد	حیات و زندگی فرد در میان جمع بودن است و آنچه به یک فضا سرزندگی می‌بخشد مردم و حضور فعال و پرشور و نشاط در فضا است.	حضور مردم
۲	لنارد	برای دست یافتن به شهری زنده و یا سرزندگی در محیط شهر، باید مکان‌ها و موقعیت‌هایی برای ایجاد تجربه‌های دوست‌داشتنی فراهم آورد.	موقعیت آفرینش تجربه
۳	کالن	گذردادن مناظر دل‌انگیز در کنار یکدیگر، شهر را سرزنده می‌کند.	منظر دل‌انگیز
۴	چپ من	تنوع فعالیت‌هایی که در یک مکان هستند در ۲۴ ساعت شاخصی از سرزندگی مکان است.	تنوع زمانی
۵	لاندری	سرزندگی فرهنگی در برگزیده بقا، احترام و تجلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشن‌های اجتماعی و نشانه‌هایی که بیانگر ماهیت متمایز شهر می‌باشند، است.	هویت و حس تعلق
۶	جین جیکوبز	سرزندگی را امکان برقراری برخوردها و تعاملات بین افراد و تماشاگران می‌داند.	امکان برخورد و تعامل

موسمی از سمت غرب به شرق همواره محیط بکر و دست‌نخورده شمال غرب تهران مورد توجه مسئولین واقع گشته است. پارک چیتگر با مساحت تقریبی ۹۵۰ هکتار از دیرباز مرکز جذب جمعیت جهت گذراندن اوقات فراغت ساکنان شهر تهران بوده‌اند ولی به دلایل عدم استقرار کاربری‌های تفریحی مناسب و امنیت استفاده، بهره‌برداری دائمی از آنها میسر نبوده است.

شکل (۱) - محل استقرار دریاچه چیتگرد بین مناطق ۲۲ گانه شهر تهران

۷. نظرگاه و آبشار

الف) مساحت چشم انداز: ۸۰۰۰ مترمربع (ب) کاربری های فرهنگی و تجاری:
 ۱۰۰۰ مترمربع (ج) فضاهای پشتیبان: ۴۰۰۰ مترمربع

۸. پردیس نشاط

الف) مساحت کل: ۳۷۰۰۰ متر (ب) باغ بهار: ۳۰۰۰ مترمربع (ج) سایر فضاهای
 جمعی: ۳۵۰۰ مترمربع (ه) سایر فضاهای جمعی: ۳۵۰۰ مترمربع (ح) ساحل
 شنی: فضاهای سبز: ۳۰۰۰۰ مترمربع

۹. گذر فرهنگ

۱. کوشک و رواق

الف) مساحت کل: ۳۰۰۰ متر (ب) اندازه رواق: ۸۰۰ متر طول با ۱۳ متر عرض

شکل (۲) - اجزا و بخش های مختلف دریاچه چیتگر شهر تهران

روش پژوهش

روش این پژوهش توصیفی از نوع آماری است. جامعه آماری شامل همه گردشگر مورخ (۱۳۹۵/۵/۸) در محل دریاچه ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته. ابعاد و آیتم های مختلف سرزندگی دریاچه چیتگر شهر تهران

تعداد آتم	بعد یا عامل
۸	کالبدی
	عملکردی
	زیبایی شناختی
	ایمنی و امنیت
۱	سایر
۲۲	کل پرسشنامه

یافته های پژوهش

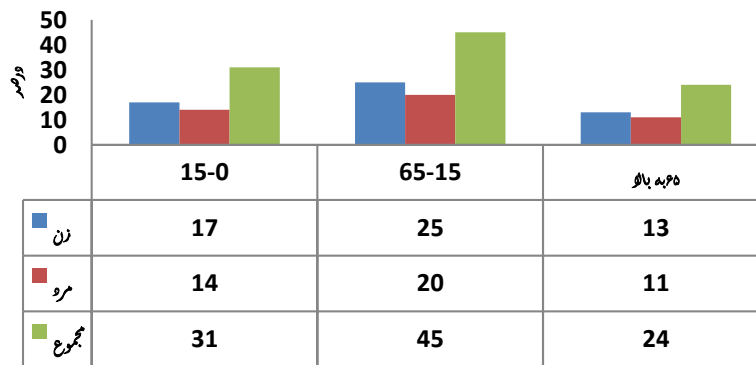
-تحلیل جمعیت شناختی

تجزیه و تحلیل داده های بندی های سن، جنس، تحصیلات، انگیزه مراجعین، نوع احساس مراجعان و میزان درآمد انجام گرفته و نتایج حاصل تحلیل شد. این روش که به وسیله ORRRC ارائه شده است براساس روابط و عوامل اجتماعی - اقتصادی و شرایط موجود درفضاهای طبیعی و ... نقش این مکان ها را در شهرآرزیابی می کند (Rosland: 1997). در بررسی سن مراجعان به دریاچه از گروه بندی ۱۵-۰، ۶۵-۱۵ و ۶۵ و بالاتر استفاده شد. و در نتیجه ۴۵ درصد از مراجعان، افراد بین سنین ۶۵-۱۵ سال بودند و گروههای سنی بیش از ۶۵ سال ۲۴ درصد و مابقی نیز افرادی هستند که در گروه سنی ۱۵-۰ قرار داشتند. همچنین از این تعداد، ۵۵ درصد را زنان و بقیه مردان می باشند. توزیع جنسی مراجعان به دریاچه در گروههای مختلف سنی در جدول شماره (۳) و نمودار شماره (۱) مشاهده می شود.

جدول (۳) - مراجعان غالب به دریاچه چیتگر به تفکیک سن و جنس

سن	۱۵ تا ۰ سال	۶۵ تا ۱۵ سال	۶۵ سال به بالا	مجموع
زن	۱۷	۲۵	۱۳	۵۵

۴۵	۱۱	۲۰	۱۴	مرد
۱۰۰	۲۴	۴۵	۳۱	کل

نمودار (۱) - مراجعان غالب به دریاچه چیتگر به تفکیک سن و جنس

در بررسی صورت گرفته مشخص شده است که ۲۵ درصد از مراجعین کنندگان به دریاچه چیتگر دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم و ۴۵ درصد نیز دارای مدرک تحصیلی لیسانس هستند و مابقی نیز کارشناسی ارشد و بالاتر هستند.

نوع احساس

جذابیت دریاچه و آرامشی که در بازدیدکننده به وجود می آورد ناشی از وجود آب و آبناهای زیبا، فضای سبز و محیط آرام و هوایی دلپذیر است. بدون شک نوع احساسی که مراجعان بعد از بازدید دریاچه دارند رابطه مستقیمی با انگیزه آنها از مراجعه به دریاچه دارد و این دو نیز رابطه مستقیمی با امکانات رفاهی موجود در دریاچه دارند. مراجعان به دریاچه چیتگر به عنوان محدوده مورد مطالعه احساس خود را پس از دیدن دریاچه به صورت زیر بیان کردند: ملاحظه می شود که ۲۵ درصد از مراجعین به این دریاچه استفاده از دریاچه و محیط آن را عاملی برای فراموشی مشکلات خود و ۲۱ درصد آن را عاملی برای آزادی می دانند که منظور آنها آزادی از مشکلات و تنش های زندگی شهری است. احساس سایر مراجع آن پس از بازدید از پارک در جدول زیر ذکر شده است.

جدول (۴) - نوع احساس مراجعان به دریاچه چیتگر شهر تهران

نوع احساس	آزادی	خوشحالی - راحتی	فراموشی مشکلات	تعلق به خود	جزئی از طبیعت	احساسی نیست	مجموع
درصد	۲۱	۱۴	۲۵	۱۳	۲۰	۷	۱۰۰

انگیزه

انگیزه به عنوان یکی از مهمترین محرکهای استفاده از دریاچه چیتگر می تواند باشد و طبیعتاً این عامل بین گروه های مختلف سنی و جنسی متفاوت است.

جدول (۵) - انگیزه مراجعان به دریاچه چیتگر شهر تهران

انگیزه	ورزش	استراحت	با بچه ها بودن	ملاقات دیگران	فرار از شهر	در کنار طبیعت بودن	مجموع
زن	۹	۸	۷	۱۴	۹	۷	۵۴
مرد	۱۳	۷	۶	۷	۱۱	۲	۴۶
مجموع	۲۲	۱۵	۱۳	۲۱	۲۰	۹	۱۰۰

چنانچه مشخص می باشد مهم ترین عامل انگیزشی استفاده از این دریاچه، استفاده از دریاچه برای ورزش است. نکته مهم در مورد انگیزه استفاده از دریاچه متفاوت بودن این عامل با توجه به ساختار سنی و جنسی است. (ساختارهای مختلف سنی با انگیزه های متفاوتی از دریاچه دیدن می کنند). گروه های سنی بین ۶۵-۱۵ سال عمدتاً با انگیزه ورزش از دریاچه دیدن می کنند و زنان خانه دار با انگیزه با بچه ها بودن. سایر موارد در جدول شماره (۵) مشخص اند.

درآمد

درآمد به عنوان عاملی اقتصادی نقش مهمی در تعیین دیدگاه ها نسبت به زندگی دارد. تاجایی که می توان آن را عامل جهت دهنده به رویکردهای تعیین کننده در زندگی دانست. به نظر می رسد که بین سطح درآمد افراد مراجعه کننده به دریاچه چیتگر در تهران و نوع تفریح و سرگرمی آنها رابطه ای وجود دارد. جدول شماره (۶) نشان دهنده میزان درآمد گروه های مراجعه کننده به دریاچه چیتگر تهران است.

جدول (۶) - درآمد مراجعان به دریاچه چیتگر شهر تهران

میزان درآمد	کمتر از ۵۰۰ هزار تومان	بین ۵۰۰ هزار تا ۱۰۰۰۰۰۰ تومان	بیش از ۱۰۰۰۰۰۰ تومان
درصد	۲۱	۴۳	۳۶

اصولاً بالا رفتن درآمد، (در صورتی که سایر عوامل ثابت بمانند) دو اثر متفاوت در مقدار تقاضای مصرف کننده برای کالای خصوصی به وجود می آید؛ یکی اثر جانشینی و دیگری افزایش مصرف. همان طور که ملاحظه می شود ۴۳ درصد از مراجعان به این دریاچه درآمد بین ۵۰۰ هزار تا ۱۰۰۰۰۰۰ تومان دارند و ۳۶ درصد از این افراد هم درآمد بیش از ۱۰۰۰۰۰۰ تومان دارند که نشان می دهد بیشتر افراد مراجعه کننده به این دریاچه از طبقات متوسط رو به بالا از نظر درآمد در جامعه اند. در نتیجه می توان گفت که گروه های مورد بررسی ما دریاچه چیتگر را بیشتر به دلیل تفریح انتخاب کرده اند.

جدول (۷) - ارزیابی و میزان رضایت مندی مراجعان از سرزندگی عناصر موجود در دریاچه چیتگر شهر تهران

عناصر سرزندگی	اجزا	میزان رضایت مندی مردم				ارزیابی میزان رضایت مندی توسط کارشناسان			
		عالی	خوب	متوسط	بد	نسبتاً مطلوب	مطلوب	متوسط	نامطلوب
کالبدی	نیمکت ها	۳۲	۱۸	۴۰	۱۰		*		
	زیاله دان ها	۱۹	۳۲	۳۹	۱۰			*	
	تابلوهای راهنمایی	۲۰	۱۴	۵۰	۱۶	*			
	پایه روشنایی	۲۹	۱۷	۵۹	۲	*			
	سنگفرش	۲۹	۶	۱۹	۴۶	*			

		*		۳۴	۱۴	۲۱	۳۱	نوآوری در طراحی وسایل	
		*		۱	۲۲	۲۹	۴۸	مصالح به کاررفته	
		*		۱۱	۱۹	۴۸	۲۲	فضای سبز و پوشش های گیاهی	
			*	۱۴	۳۲	۳۴	۲۰	نمایشگاه	عملکردی
		*		۸	۱۷	۱۹	۵۶	آمفی تئاتر	
		*		۱۵	۲۳	۵۵	۷	کیوسک فروش مطبوعات	
		*		۱۱	۱۹	۴۸	۲۲	مجموعه وسایل یازی	
*				۵۰	۳۵	۱۷	-	برگزاری مسابقات فرهنگی	
*				۳۲	۳۴	۱۴	۲۰	مجموعه زمین های بازی	
*				۵۷	۳۵	۱۰	-	رنگ جداره ها و ...	
	*			۳۵	۱۰	۳۰	۲۳	الگوها، نمادها و شخصیت ها	زیبایی شناختی
*				۳۴	۳۹	۱۷	۱۰	نماهای ساختمانهای اطراف	
	*			۲۲	۲۲	۳۶	۲۰	رنگ نوره کاررفته	
	*			۴۴	۲۲	۴۵	۲۹	در طراحی فضای سبز	
	*			۹	۴۰	۲۷	۲۵	ایمنی در تاسیسات رفاهی	ایمنی و امنیت
*				۱۲	۴۵	۱۰	۲۳	وسایل بازی	
*				۳۴	۲۹	۲۰	۱۷	نزدیکی و جابه جایی	سایر...

بحث و نتیجه گیری

ارزیابی از شرایط موجود سرزندگی دریاچه چیتگر به عنوان محدوده مورد مطالعه (از نظر کالبدی، عملکردی، زیبایی شناختی، ایمنی و امنیت و...) از نظر مراجعان به دریاچه مذکور (میزان رضایت مندی) تا تعیین الگوی بهینه، پرسشی است که مراجعان بدان پاسخ گفته و نتایج آن در جدول شماره (۷) نشان داده شده است. در جدول شماره (۷)، میزان رضایت مندی شهروندان مراجعه کننده به دریاچه چیتگر در تهران مشخص می باشد. نکته قابل توجه در این مورد ضعف از لحاظ عملکردی برگزاری مسابقات فرهنگی و مجموعه زمین های بازی و همچنین ضعف در بحث زیبایی شناختی مانند ضعف در رنگ جداره و نماهای ساختمانهای اطراف و عدم توجه کافی به مهندسی اجتماعی در طراحی برخی المان ها و عناصر مورد نیاز در محیط دریاچه و یا اطراف آن که منظر دریاچه را تحت الشعاع قرار می دهد. بدین معنا که در طراحی این فضاها شرایط و موقعیت گروههای مختلف اجتماعی (توجه به نیازهای خاص سنی، جنسی، جسمی، روحی و روانی) در نظر گرفته نشده است. وجود نقاط کور در بعضی مناطق و نقاط پیرامون دریاچه، توجه کم به محل هایی برای رفت و آمد معلولین و ویلچر سواران، وجود لبه های خطرناک که امکان سقوط را فراهم می کنند و... از این گونه مواردند. در جدول شماره (۷) میزان رضایت مندی مراجعان دریاچه چیتگر از نظر عناصر دخیل در سرزندگی یک فضای شهری ارزیابی و نتیجه به صورت کمی ارائه شد. این جدول شامل دو بخش است:

۱- میزان رضایتمندی مراجعان به دریاچه چیتگر؛

۲- ارزیابی میزان رضایت مندی مراجعان به دریاچه چیتگر. این ارزیابی شامل ۴ وضعیت متفاوت است که در جدول مشخص اند.

عرصه های عمومی، مهم ترین بخش شهرها و محیط های شهری اند. در چنین عرصه هایی بیشترین تماس، ارتباط و تعامل بین انسان ها رخ می دهد و این عرصه ها تمامی بافت شهری را که مردم بدان دسترسی فیزیکی و بصری دارند را شامل می شود. یکی از مهم ترین عناصر این مجموعه ها، محدوده های تفریحی (مانند دریاچه چیتگر) و فضاهای سبز شهری اند که همواره نقشی فعال در سلامتی شهر و شهروندان ایفا نموده اند ولی امروزه به دلایلی که بدان اشاره شد شاهد تنزل کیفیت و به تبع آن کاهش تمایل شهروندان برای بهره گیری از این عرصه ها می باشیم. با بررسی صورت گرفته بر روی داده های اجتماعی - اقتصادی حاصل از پیمایش صورت گرفته در دریاچه چیتگر شهر تهران نتایج زیر حاصل شده است:

- نگاهی به عوامل انگیزشی افراد برای استفاده از پارک ها در میان گروه های مختلف سنی و جنسی توجه به این نکته را ضرورت می بخشد که مدیران و مسئولان طراحی محدوده های تفریحی مانند دریاچه چیتگر و فضاهای سبز برای کسب رضایت این گروه ها باید بستری مناسب برای استفاده آنها از محیط دریاچه را فراهم کنند. توجه به نیازهای کودکان، سالخوردگان و زنان از جمله عواملی است که معمولاً در طراحی یک فضای تفریحی و گردشگری در کشور ما کمتر به آن توجه شده است. در این بررسی مشخص شد که یکی از مهم ترین مشکلات زنان برای استفاده از محیط و فضای دریاچه علاوه بر مسائل امنیتی، مهیا نبودن محیطی مناسب برای آرامش، استراحت و حتی ورزش آنهاست. بنابراین با در نظر گرفتن مکان هایی برای ورزش بانوان یا حداقل اختصاص بخش هایی از محدوده موجود به این منظور لازم به نظر می رسد. چرا که در این پژوهش مشخص شده است که استفاده بانوان از محیط دریاچه بیشتر محدود به مراجعات خانوادگی است. همچنین طراحی مکان های بازی با توجه به استانداردهای لازم در مورد وسایل بازی و فضاهای سبز عمومی (که اخیراً مورد توجه قرار گرفته است) برای استفاده کودکان و توجه به ایمنی این مکان ها از دیگر اصولی است که لازم است به آن توجه شود. در این زمینه توجه به مقوله طراحی

فضا و بخش های مختلف دریاچه و فضای سبز آن از دیدگاه روانشناسی محیط و زیباشناختی با تأکید بر ترکیب مناسب رنگها و گرافیک مطلوب حائز اهمیت است.

- استفاده گروه های مختلف اجتماعی از دریاچه که با انگیزه های متفاوتی صورت می گیرد، نمود گوناگونی دارند. درحالی که محصلان و دانشجویان، محیط دریاچه را برای مطالعه و استراحت انتخاب می کنند، افراد جویای کار و شاغل بیشتر در گوشه ای از دریاچه با دسترسی مناسب به خیابان های اصلی تجمع می کنند و افراد بازنشسته و کهنسالان نیز گوشه دنجی از دریاچه چیتگر را برای گفت و گو و استراحت انتخاب می کنند. در نظر گرفتن شرایط گروه های اجتماعی مختلف با ساختار متفاوت سنی و جنسی آنها در مکانهای تفریحی از ضروریات است (توجه به مقوله مهندسی اجتماعی که بدان اشاره شد).

- توجه به نوع احساسی که مراجعان به دریاچه دارند، تأکیدی دیگر بر جایگاه و نقش این گونه مکان ها در سلامت جسمی و روحی -روانی شهروندان است و نیاز به فرهنگ سازی و بسترسازی برای استفاده از چنین مکانها و فضاهایی را ضرورت می بخشد.

- تحسیلات نقش مهمی در انتخاب نوع تفریح دارد. به طوری که در این بررسی مشخص شد که افراد با مدارک تحصیلی تکمیلی کمتر شرایط استفاده از فضای دریاچه به عنوان یک تفریح را دارا هستند و تفریح این گروه ها در مطالعه و کار با رایانه خلاصه می شود. در این مورد می توان به درآمد گروه ها نیز اشاره کرد. افراد مراجعه کننده به دریاچه بیشتر از افراد طبقات پایین و متوسط جامعه هستند و افراد طبقات بالای جامعه تمایل کمتری به استفاده از این چنین فضاهایی را نشان می دهند که این نکته توانایی آنها برای استفاده از سایر تفریحات را می رساند.

- توجه به مقوله ایمنی در بحث فضاهای تفریحی این چنینی (دریاچه چیتگر) از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. این بحث که به دو زیر مجموعه ایمنی در وسایل و امکانات در محیط دریاچه و ایمنی اجتماعی -روانی تقسیم می شود، همواره به عنوان یک عامل دافع گروه های جمعیتی از محیط های تفریحی مطرح می شود. در نتیجه در نظر گرفتن استانداردهای وسایل بازی، لازم و از طرفی توجه به بحث امنیت و ایمنی اجتماعی -روانی و مقابله با مقوله وندالیسم در فضاهای تفریحی و فضاهای سبز عمومی از راهکارهای افزایش جاذبه در فضاهای تفریحی عمومی می باشد.

- توجه به امکانات فرهنگی در فضاهایی مانند دریاچه چیتگر در شهر تهران به علت بازدید بسیار زیاد مردم از این دریاچه باعث بالا رفتن میزان رضایت مندی شهروندان از شرایط دریاچه مذکور می شود. ایجاد کتابخانه های عمومی با توجه به نیازهای گروه های مختلف سنی و جنسی، برگزاری نمایشگاه های با مضامین مختلف فرهنگی، هنری، ورزشی و... از جمله اقدامات مفید در این زمینه می باشند.

- توجه به اصل مکانیابی فضاهای تفریحی از جمله مواردی است که همواره در برنامه ریزی و طراحی این گونه محیط ها کم رنگ جلوه می کند تا متأسفانه این کاربری با توجه به نقش بالای آن در پایداری شهری و نقش کم رنگ اقتصادی آن به عنوان کاربری مظلوم شناخته و نتیجه آن مکان یابی این کاربری نه بر مبنای ضرورت و نیاز بلکه بر مبنای مقتضای مکانی، زمانی و اقتصادی قرار گیرد.

منابع و ماخذ:

- ۱- معرب، یاسر، گلچین، پیمان، امیری، محمدجواد، افسری، رسول (۱۳۹۴)، بررسی مقایسه ای کیفیت خیابانهای شهری تهران براساس معیارهای خیابان ممتاز (مطالعه موردی خیابانهای انقلاب، فاطمی و کشاورز)، مجله محیط شناسی، دوره ۴۱، شماره یک

- ۲- بوگلیارلو، جرج، (۱۳۹۱)، پایداری شهری، تنگناها، چالش ها، و الگوواره ها، مترجم: خدرفرج کرده، نشریه رشد آموزش جغرافیا، دوره بیست و ششم، شماره ۴، تهران
- ۳- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۴) راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت شهرسازی و معماری.
- ۴- دادپور، سارا، (۱۳۹۴)، معیارهای سرزندگی فضاهای شهری (مطالعه موردی بخشی از خیابان ولی عصر تهران)
- ۵- گلکار، کورش، (۱۳۸۸)، نشاط و سرزندگی در شهریه کمک طراحی شهری، دو ماهنامه شهرنگار، شماره ۳۹، تهران
- ۶- خستو، مریم، سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری، خلق یک فضای شهری سرزنده با تکیه بر مفهوم مرکز خرید پیاده، هویت شهر، ۶۳-۷۴
- 7- Cowan, Robert, (2005). "The Dictionary of urbanism", street wise press.
- 8- Landry, Charles, (2000). "Urban vitality : New Source of Urban Competitiveness", Prince Clause Fund Journal ARCWIS issue 'urban/urban hrroes'.
- ۹- شهرداری تهران، ۱۳۹۵
- 10- Rosland, M. 1997. Dimension of the Eco- city, vol.14
- 11- www.google earth.com

